

VALINTA JA VASTUU 1

Yrjö J. E. Alanen, Valinta ja vastuu. Keskustelua predestinaatio-opista kristillisen aatehistorian valossa (WSOY 1955, s.170).

Pääotsikot noudattelevat kirjan jaotusta; sivuotsikot ja tehosteet ovat VH:n.

Lundilaisten suosiossa

Tämän teologisen suunnan ns. lundilaisen teologian kannattajien keskuudessa pidettäneen ainakin osittain Sidottu ratkaisuvälitekirjaa eräänä Lutherin pääteoksista, jollei suorastaan kaikkein merkittävimpänä Lutherin teologian ilmaisuna (emt.s.6).

VH:n lisäys:

Urho Muroman suhtautuminen lundilaiseen teologiaan ja Sidottu ratkaisuvälitekirjaan

- Lundilainen teologia tuli tutuksi Muroman aikaan, jolloin hän voimakkaasti asettui sitä vastustamaan. **Erkki Niinivaara** (evankelisia) oli tämän teologian suomalainen puolestapuhuja.

"Syksyllä 1952 Erkki Niinivaara kirjallaan Maallinen ja hengellinen oli synnyttämässä uudenlaista kansankirkko-ajattelua, jossa ei vedetty rajaa maailman ja uskovan seurakunnan välille, vaan ihanteena nähtiin kaikkia ihmisiä palveleva kirkko. Muroma tarttui lujin ottein asiaan: 'Jos tällainen teologia - jumalattomien jumaluusoppi periaatteessa hyväksyttynä - pääsisi valtaan Kristuksen seurakunnassa, olisi se kaiken hengellisen herätystyön loppu...Periaatteessa tunnustettu jumalattomien jumaluusoppi on susi lammasten vaatteissa ja se susi on tapettava, niinkuin muutkin ilkeät sudet.' **Muroma sanoi myös, ettei hän koskaan voi arvostaa valtiokirkkoa, jossa rajat Jumalan kansan ja maailman välillä ovat melko 'sameat'**. Muroman mielestä lundilaisuuden vaikutuksesta 'tämä viheliäinen oppi rintalapsen uudestisyntymisestä kasteessa on nyt palautumassa takaisin kirkkomme kastejulistukseen'. Niinivaaran kirja oli Muroman mielestä hyvin vaarallinen: '**jos tämä sanoma valtaa kirkon, silloin kirkosta tulee maailman hengen valtaama 'portto' ja 'Baabel'**' (Valoa ristiltä 5/1997).

"Uskollisena herätyskristilliselle näkemykselleen Muroma ei voinut hyväksyä Lutherin Sidotun ratkaisuvälitekirjan sanomaa. Ihmisen muutoin sidottu tahto vapautetaan etsikkoajassa, jolloin ihminen asetetaan ratkaisun eteen. Tällöin ihminen valinnallaan sinetöi iankaikkisen kohtalonsa ja kantaa ratkaisustaan sata prosenttisen vastuun" (Valoa ristiltä 5/1997).

Kirkon suhtautuminen predestinaatio-opiin

Vaikka evankelis-luterilaisen kirkon ja teologian piirissä Lutherin Sidottu ratkaisuvälitekirja ei suinkaan ole ollut tuntematon, ei evankelis-luterilaisessa kristillisyydessä ole predestinaatio-oppia yleensä hyväksytty (8-9).

Meille on kuitenkin tärkeintä, että evankelis-luterilaisen kirkon varsinaisissa tunnustuskirjoissa ei ole predestinaatio-oppia. Viidessä varhaisimmassa siitä ei puhuta oikeastaan mitään. **Kuudennessa, SOVINNONKAAVASSA, se jyrkästi hylätään (9).**

Sovinnonkaava

Samassa kappaleessa hylätään väärinä oppeina seuraavat harhaväitteet:

"1. Se opetus, että Jumala ei tahdo kaikkia ihmisiä tekemään parannusta ja uskomaan evankeliumia.

2. Niin ikään, että Jumala kutsuessaan meitä tykönsä ei vakavissaan tahdo kaikkia ihmisiä tulemaan tykönsä.

3. Niin ikään, että Jumala ei tahdo, että kaikki ihmiset tulisivat autuaiksi, vaan että eräät, näiden syntiä huomioon ottamatta, yksin Jumalan neuvosta ja päättämästä ja tahdosta ovat määrättyt kadotukseen, joten he eivät voi tulla autuaiksi.

4. Niin ikään, että Jumalan valitsemuksen aiheuttajana, jonka tähden Jumala on valinnut meidät iankaikkiseen elämään, ei ainoastaan ole Jumalan pyhä laupeus ja Kristuksen kaikkein pyhin ansio, vaan myös jokin sellainen, mikä on meissä."

"Kaikki nämä ovat Jumalaa pilkkaavia ja kauhistuttavia, harhauttavia oppeja. Näillä riistetään kristityiltä kaikki se lohdutus, mikä heillä on pyhässä evankeliumissa ja pyhien sakramenttien käytössä. Sellaista ei siis ole siedettävä seurakunnassa."

Näistä lausumista havaitsemme selvästi, että Sovinnonkaavassa hylätään predestinaatio-oppi, jonka mukaan Jumala olisi ehdottoman armopäätöksensä perusteella valinnut toiset ihmiset autuuteen, hylännyt ja määrännyt toiset kadotukseen. Jokainen, joka hiukankin tuntee Sidottu ratkaisovalta-teosta, havaitsee, että Sovinnonkaava esittää aivan vastakkaista käsitystä kuin Luther mainitussa kuuluisassa teoksessaan. Vieläpä Sovinnonkaava tuomitsee suorasukaisesti suuren uskonpuhdistajan selvästi lausumat ajatukset Jumalaa pilkkaaviksi, kauhistaviksi harhaopeiksi (10-11).

Luther vai Tunnustuskirjat?

Kumpi meidän on asetettava etusijalle - Lutherin Sidottu ratkaisovalta-teos vai Sovinnonkaava? (11).

Sidottu ratkaisovalta-teos on vain yksi Lutherin perin monista kirjoista, kun taas Sovinnonkaava on yksi kirkkomme tunnustuskirjoista (12).

Luther on kirjoittanut hyvin paljon, ja jos hänen kirjallisen perintönsä joukossa on runsaasti kultaa ja hopeaa, on siinä myös puuta ja heinää (12)

Vaikka Luther kirjoittikin Sidottu ratkaisovalta-teoksensa harkitusti, sisältyy siihenkin, esimerkiksi se, mitä hän eräissä kohdin puhuu Jumalasta, sellaista, mikä ylittää ihmisen oikeuden puhua Jumalasta (11-12).

Sovinnonkaava enempää kuin muutkaan tunnustuskirjat eivät ole kirkkomme korkein opillinen ohje. Niitä on aivan oikein luonnehdittu nimityksellä NORMA NORMATA, johdettu ohje, kun taas Raamattu on NORMA NORMANS, hallitseva ohje (13).

Mutta jos Lutherille myönnetään sellainen arvovalta, että mikä tahansa

hänen kirjansa asetetaan opilliseksi ohjeeksi syrjäyttämällä jokin kirkkomme tunnustuskirjoista, poikkeamme oman kirkkomme niin sanoaksemme demokraattisista perusteista (13).

Niinpä on Sovinnonkaavallakin suurempi opillinen arvovalta kirkossamme kuin Sidottu ratkaisovalta-teoksella (14).

Opilliset kysymykset tulee kirkossamme lopullisesti ratkaista Raamatun perusteella (14).

hän (Luther) oli kuitenkin ajattelussaan, kysymysten asettelussaan, vieläpä eräissä opillisissakin kohdissa sidottuna keskiajan skolastiseen perinteeseen. Tästä perinteestä myöhemmin vapautuneemmat, joskin hengellisinä persoonallisuuksina ja uskonnollisina neroina vähäisemmät, ovat joissakin kohdin voineet oikeammin tulkita raamatullista totuutta. Voidaan täysin oikeutetusti väittää, että tämä asia koskee myös predestinaatio-opin käsittelyä niin Sidottu ratkaisovalta-teoksessa kuin Sovinnonkaavassakin (17).

II PREDESTINAATIO-OPPI ENNEN LUTHERIA

Suoranaisemmin on kristikunnan keskuuteen tullut predestinaatio-oppia läheneviä ajatuksia antiikin hengenmaailmasta, erityisesti hellenisestä runoudesta ja filosofiasta (20).

Materialismille on yleensä ominaista determinismi, jonka mukaan kaikki tapahtuu luonnon välttämättömyydestä. Tällaisen materialistisen ajatustavan mukaan olemassaololla ei ole mitään korkeampaa tarkoitusta. Atomiopin kuuluisa kehittäjä Demokritos antoi myyttiselle anankē- 1. välttämättömyys-käsitteelle filosofisen sisällön. Ja näistä ajoista lähtien on välttämättömyys-käsite ollut filosofian pääkäsitteitä. Kun me tapaamme tämän käsitteen erittäin vallitsevana Sidottu ratkaisovalta-teoksessa, on hyvä tuntee sen alkuperä (26).

Siten heidän (stoalaisten) koko elämänsäityksensä on omituinen sekoitus korkeaa idealismia ja jyrkkää fatalismia, kohtalouskoa. Maailmankaikkeudessa vallitsee ankara syy-yhteys, siis välttämättömyys. Mitään ei tapahdu ilman syytä, ja maailmankaikkeuden yhteys perustuu juuri tähän rautaiseen syy-yhteyteen. Tahdonvapautta ei tosiasiallisesti ole, vaan jokainen toimii hallitsevan voiman vaikutuksesta oman luontonsa mukaisesti, ihminen ja eläin kumpikin omalla tavallaan. Jos jonkun tekoa kiitetään ja toisen moititaan - niin ei tämä riipu lainkaan siitä, että joku olisi voinut toimia toisin kuin hän toimii. Me kohtaamme Lutherin **Sidottu ratkaisovalta-teoksessa hyvin samanlaisia ajatuksia kuin stoalaisessa fatalismissa (29).**

Predestinaatio-oppi ei esiintynyt kristillisen kirkon piirissä vielä lainkaan ensimmäisinä kristillisinä vuosisatoina (31).

Augustinus

Varsinaisesti on predestinaatio-opin tuonut kristilliseen kirkkoon kirkkoisä Augustinus. Hän on saanut vaikutteita hellenistisestä ajattelusta, erityisesti uusplatonilaisuudesta (32).

Tämän pahan kehityksen Jumala on nähnyt ja on päättänyt syntiin suistuneesta joukosta armostaan pelastaa valittunsa. Nämä Jumalan valitut, joiden sarja alkaa ihmissuvun ensimmäisistä edustajista, muodostavat Jumalan valtakunnan (33).

Oikeastaan onkin varsin vaikeaa perustautua vain yksipuoliseen predestinaatioon, koska turmion tielle jättäminen merkitsee jo sinänsä ennaltamääräämistä kadotukseen (34).

Mutta kehittäessään omaa pelastuskäsitystään **Augustinus** joutui kieltämään kaiken ihmisen oman osuuden pelastukseen. Ihmisellä on Augustinuksen mukaan tosin vapaa tahto ajallisissa asioissa. Mutta hänellä ei ole kykyä itsestään tulla Jumalan yhteyteen, ja sen vuoksi hänen elämänsä perussuunta pysyy vääränä, turmioon ja kadotukseen johtavana, vaikka hänen yksittäiset tekonsa voivat olla myös oikeita. Jumalan yhteyteen ja autuuttavaan uskoon ihminen tulee vain Jumalan armon perusteella, joka vaikuttaa kirkon julistuksen, opetuksen ja sakramenttien välityksellä. Jumalan edeltämääräyksestä johtuu, etteivät kaikki tule osalliseksi pelastuksesta. Tämä edeltämääräys tarkoittaa toisten kohdalla autuutta ja iäistä elämää, mutta jättää toisen oman pahan tahtonsa varaan (35).

Augustinus on jo selvästi esittänyt sen perusteen, joka esiintyy Lutherin Sidottu ratkaisuväliteoksessa ja myös myöhemmillä predestinaatio-opin kannattajilla. Tämä peruste on se, että ihmisen pelastus on kokonaan Jumalan armon työtä eikä siihen vaikuta mikään ihmisessä itsessään oleva eikä liioin ihmisen oma tahto eikä vapaa ratkaisu. Tämä käsitystapa on predestinaatio-opin kannattajilla lujana varustuksena kaikkia siihen kohdistuvia hyökkäyksiä vastaan (35-36).

Onhan selvää, että käsitteellinen Jumalan kaikkitietävyyden ja kaikkivaltaisuuden korostaminen saattaa johdonmukaisessa ajattelussa predestinaatio-opin omaksumiseen (38).

III LUTHER JA PREDESTINAATIO-OPPI

Epäilemättä occamilainen teologia on vaikuttanut Sidottu ratkaisuväliteoksessa olevan jumalakäsityksen muotoutumiseen (43).

lienee Sidottu ratkaisuväliteosta ainoa Lutherin huomattavimmista teoksista, jossa hän on esittänyt predestinaatio-oppia. Niin runsaasti kuin evankelis-luterilaiset ovatkin lukeneet Lutherin teoksia kautta vuosisatojen, on predestinaatio-oppi luterilaisuudelle yleensä ollut varsin vierasta. Sidottu ratkaisuväliteosta lienevät pääasiallisesti vain teologista tiedettä harrastavat tutkineet. Huolimatta siitä, että Luther itse on kannattanut tätä oppia kautta elämänsä päättäen siitä arvosta, jonka hän myöhemmälläkin iällä antoi Sidottu ratkaisuvälitekirjalleen, **hän näyttää olleen varsin varovainen predestinaatio-opin julkisessa esittämisessä (44).**

Mikä merkitys sillä (predestinaatio-opilla) onkin ollut hänen omalle hengelliselle elämälleen, ihmisen pelastukseen tarpeellisena oppina hän ei ole voinut sitä pitää. Muutoinhan hän ei olisi siitä yleensä vaiennut (45).

Sidottu ratkaisuväliteoskaan ei ole oikeastaan kirjoitettu predestinaatio-opin korostamiseksi ja puolustamiseksi...Perusvaikuttimena Lutherilla on ollut tämän kuuluisan teoksensa kirjoittamiseen vanhurskauttamisoppinsa puolustaminen ja kirkastaminen. Lutherin johtavana reformatorisena perusteena oli pelastuminen sulasta Jumalan Kristuksessa ilmestyneestä armosta ilman ihmisen omaa ansiota tai myötävaikutusta. Kun ajatus vähimmästäkin ihmisen omasta vaikutuksesta pelastukseen näytti Lutherin mielestä himmentävän reformatorista pelastusoppia ja vanhurskauttamiskäsitystä, hän vastusti ehdottoman jyrkästi kaikkea ihmisen vapaan ratkaisuvallan myöntämistä. Taistelu vapaata ratkaisuväliteosta vastaan johti Lutherin vuorostaan predestinaatio-opin esilletuomiseen. Lutherin

ajatus- ja ilmaisutavalle on ominaista, että hän korostaa esittämiään asioita usein mahdollisimman kärjistetyksi. Siten saa predestinaatio-opin esitys Sidottu ratkaisuvälta-kirjassa väliin suorastaan **kammottavan jyrkän luonteen** (45-46).

Luther-Erasmus

Jokaisen ennakkoluulottoman lukijan tulee myötää Erasmusuksen esiintymisen tässä kuuluisassa kiistassa olleen sävyiltään ei ainoastaan sivistyneempää ja inhimillisempää vaan myös kristillisempää kuin Lutherin...Erasmus itse noudattaa ilmaisemaansa periaatetta johdonmukaisesti. Hänen kirjassaan ei ole yhtään halventavaa sanaa Lutherista. Päinvastoin hän puhuu varsin kunnioittavasti Lutherista, vielä Lutherin mielipiteistäkin (49).

Erasmusuksen menettelyn vaikuttimena saattoi tosin olla koettu elämänviisuus. Hän oli havainnut, että henkilökohtaiset parjaukset kääntyvät tällaisessa väittelyssä parjaajaa itseään vastaan. Mutta Erasmusuksen sävyisiä kirjoitustapa johtuu varmaan siitä, että hän oli todellinen humanisti ei ainoastaan nimellisesti, vaan myös hengeltään (50-51).

Lutherin väittelytavasta ei voi sanoa samaa. Luther puhuu kuuluisan teoksensa alussa Erasmusuksesta peräti halventavasti..."Koko olemuksestasi henkii Lukianos ja vastaani löyhkää sinusta Epikuroksen valtavan pohmelon löyhkä." (51).

Tässä yhteydessä Luther langetti selvästi väärän tuomion Erasmusuksen kirjasta, kuten jokainen sen tarkkaava lukija voi havaita. Luther lausuu: "Ethän sinä yhden yhdelläkään piirrolla mainitse Kristusta." (51).

Sidottu ratkaisuvälta-teoksessa Luther monin kohdin puhuu voimakkaasti ja selvästi siitä, ettei ihminen voi ilman Jumalan Henkeä oikein ymmärtää Raamattua..näyttää Luther tässä kohden korostavan teologia reagenitorum (uudestisyntyneiden teologian) perustetta (58).

Antiikin peruja

Luther on...Sidottu ratkaisuvälta-teoksessaan...sekoittanut kristinuskolle vieraita aineksia, jotka tuovat hänen teokseensa ilmeisiä ristiriitaisuuksia (61).

voimme Sidottu ratkaisuvälta-teoksesta havaita, ettei Lutherkaan tässä kuuluisassa kirjassaan ole vapautunut helleenisestä perinteestä, jonka hän oli omaksunut lähinnä skolastisilta oppi-isiltään (62).

yleisesti tässä kirjassa esiintyy sana välttämättömyys tai välttämättömyyden pakko...Raamatulliselle sanonnalle on sitä vastoin aivan vierasta, että Jumalan toiminnan esitettäisiin tapahtuvan välttämättömyyden pakosta. Ei liioin ihmisen pelastusta tai kadtusta liitetä välttämättömyyden yhteyteen...Sanonta, että kaikki tapahtuu välttämättömyyden pakosta on determinististä filosofiaa ja perustuu Lutherin skolastiseen koulutukseen (62-64).

myös Luther nojautui antiikkisiin perinteihin ja sen sekä oman järkeilynsä avulla tahtoi todistaa käsitystapansa oikeaksi. Tällöin hän toi teokseensa perusteen, joka on ristiriidassa raamatulliselle ajatustavalle. Lutherin Sidottu ratkaisuvälta-teoksessa on selviä ristiriitaisuuksia (66).

Jumalan ilmoitettu ja salattu tahto

"Hän liikkuu jyrkissä vastakohtissa ja ajautuu pääsemättömiin vaikeuksiin

koettaessaan ihmisajatuksen keinoilla luoda yhtenäistä kuvaa ´salatusta Jumalasta`" (Eino Sormunen, Dogmihistoria) (66-67).

Perusristiriita Lutherin teoksessa onkin hänen toisaalta jyrkästi esittämänsä kuva salatusta Jumalasta ja salatun Jumalan tahdosta, jonka mukaan toiset ihmiset ovat määräytyt pelastukseen, toiset kadotukseen, ja toisaalta hänen kirkas julistuksensa Jumalan armosta Jeesuksessa Kristuksessa. Niinpä on Lutherin teoksessa tällainenkin todella merkillinen kohta: "Paljon hän, (Jumala) tahtoo myös sellaista, jota hän sanallaan ei ilmaise tahtovansa. Niinpä hän ei tahdo syntisen kuolemaa, nimittäin sanassaan, **mutta hän tahtoo sitä tuossa tutkimattomassa tahdossaan**" (67).

Lutherin koko uskonpuhdistustoiminta perustui siihen ehdottomaan vakaumukseen, että Jumalan sana antaa meille ainoan varman ja oikean tiedon Jumalasta, Jumalan tahdosta ja Jumalan suhtautumisesta ihmiseen. Kuitenkin hän Sidottu ratkaisuväliteoksessaan erityisen selvästi myös edellä mainitussa kohdassa puhuu sellaisesta Jumalan tahdosta, jota ei ole Jumalan sanassa meille ilmoitettu. **Mistä Luther on saanut tiedon tästä salatun Jumalan tahdosta? Eiköhän se perustu vain sekä hänen omaan järkeilyynsä että antiikkiseen ja skolastiseen perinteeseen?** (67).

Luther on tässä teoksessaan monessa suhteessa yhä skolastisten perinteitten kahleissa...yrittäessään kirjoittaa ankarasti tieteellisen teoksen hän joutuu noudattamaan skolastista ajattelutapaa (68).

"...Pyrkiessään filosofiseen johdonmukaisuuteen hän joutui korostamaan jyrkästi oppia kaksikertaisesta predestinaatiosta, jonka käytännöllisiä johtopäätöksiä hän ei halunnut omaksua, vaan joita hänen täytyi kiertää varoittamalla pohtimasta ja teoreettisesti käsittelemästä predestinaatiokysymystä" (Hjalmar Holmqvist, Luterilaisen uskonpuhdistuksen historia) (68).

Luther ei todellakaan ole itse myöhemmissä teoksissaan käsitellyt predestinaatiokysymystä (68).

Raamattu kiistan ratkaisijana

Kun tässä kiistassa asetetaan Lutherin arvovalta tunnustuskirjain, varsinaisesti Sovinnonkaavan arvovaltaa vastaan, on ainoa tie kysymyksen oikeaksi ratkaisemiseksi tarkastaa Raamatun kantaa asiassa (73).

Väinö Hotti